

MORGENDIENST

zondag 14 oktober 2018, 21^e zondag na Pinksteren
Farmsumerkerk, Delfzijl
voorganger: ds. Marien Grashoff

Welkom & mededelingen

DIENST VAN VOORBEREIDING

Aanvangslied : *Psalm* 130: 1

Moment van stilte

Groet

Gebed voor de wereld

Bemoediging¹

De aarde is van God, [Psalm 24,1]
DE WERELD EN WIE HAAR BEWONEN.

Zie hoe goed het is, en kostbaar, [Psalm 133,1]
ALS MENSEN WERKELIJK SAMENWONEN.

Goedheid en trouw ontmoeten elkaar, [Psalm 85,11]
GERECHTIGHEID EN VREDE GAAN HAND IN HAND.

Al zouden de leerlingen van de Heer ook zwijgen, [Lukas 19,40]
DAN ZULLEN DE STENEN NOG ROEPEN.

Heer, open mijn lippen; [Psalm 51,17]
MIJN MOND ZAL ZINGEN VAN UW EER!

Glorialied : *Psalm* 130: 3, 4

DIENST VAN HET WOORD

Gebed van de zondag

Ruimte voor de kinderen

Lezing uit het Oude Testament : Deuteronomium 15,1-11²

Zingen : *Psalm* 72: 1, 4

Lezing uit het Nieuwe Testament : Markus 10,17-22³

Acclamatie

Voor uw Woord in de Schriften,
voor uw Woord in ons midden,
voor uw Woord in ons hart,
DANKEN WIJ U, O GOD.

---

¹ Ontleend aan het dagelijks morgengebed op Iona; *Iona Abbey Worship Book*, p15.

² [Nieuwe bijbelvertaling](#) (2014). – iets bewerkt.

³ [Nieuwe bijbelvertaling](#) (2014) – iets bewerkt.

Zingen : Lied 912: 1, 4, 5

Preek

Vanmorgen lezen we geboden. Van Mozes hoorden we geboden omtrent het kwijtschelden van alle schulden. Dat is een uitbreiding van het zg. sabbatsjaar. En dat is elk zevende jaar, waarin het land niet mocht worden ingezaaid en de wijngaard niet gesnoeid. Dat staat al eerder in de bijbel, in Leviticus 25.⁴

Jezus krijgt een heel beleefd geformuleerde, maar toch uitdrukkelijke vraag naar welke geboden er nu echt toe doen. Jezus antwoordt ook met het noemen van geboden. En hij breidt die geboden nog eens uit.

Maar wat moeten wij met geboden? Dat is toch iets voor Joden? Volgelingen van Christus zijn toch vrij van de Wet? Zo denken we vaak wel in de kerk. Maar dan lezen we het Evangelie toch te snel, want Jezus geeft zelf heel nadrukkelijk geboden. Wat hij zegt tegen die rijke man, zegt hij ook tegen ons.

Dus staan we vanmorgen daarbij stil: geboden.

-

Tamarah Benima, de rabbijn van de Progressieve Joodse Gemeente Noord-Nederland, die bijeenkomt in de Zuidlaarder synagoge,⁵ sprak mij daar eens op aan. 'Als de kerk haar Joodse wortels zo serieus wil nemen, waarom doet zij dan zo weinig met de geboden? Waar is de christelijke *halacha*?' Dat was meer dan een goede vraag. Het was een uitdaging en een oproep.

Halacha is de rabbijnse uitleg van de bijbelse geboden. 'Halacha' betekent 'de weg die je moet gaan'. Die uitleg van de rabbijnen begon al vóór de tijd van Jezus en gaat nog steeds door.⁶ Tijden en situaties veranderen, culturen komen op en verdwijnen, en dus moet er steeds opnieuw worden uitgelegd. Uitleggen betekent *niet* 'nog meer nieuwe regels erbij', maar *steeds weer vragen blijven stellen*. Als drie rabbijnen het roerend eens zijn, halen ze er meteen een vierde bij die het er niet mee eens is, want anders valt er niets meer te vragen of te onderzoeken.

De bijbel staat vast: dat is de *geschreven Torah*. Daaraan mag, zoals ook Jezus zegt, 'geen tittel of jota' worden veranderd.⁷ Alle uitleg van die geschreven Torah – dat is de *halacha* van de rabbijnen, plus de talloze verhalen die iets willen uitleggen (*midrasjiem*), de commentaren, enzovoort – vormen met elkaar de *gesproken Torah*. En in de praktijk is die uitleg het meest doorslaggevend.

---

⁴ [Leviticus 25,1-7](#). En daarbij aansluitend de geboden voor het jaar na het zevende sabbatsjaar, dat is het [jubeljaar](#), waarin ook bezittingen weer teruggaan naar de oorspronkelijke eigenaren en slaven worden vrijgelaten ([Leviticus 25,8-55](#)). Het jubeljaar – dat waarschijnlijk nooit werkelijk is uitgeroepen – is dus bedoeld als een soort 'reset to default' voor de bezitsverhoudingen binnen het volk Israël. Bijbels gezien hoort er dus een duidelijke grens gesteld te worden aan het vergaren danwel verliezen van bezit.

⁵ De PJG NN noemt zich [Beth haTsafon](#), 'Huis van het Noorden'.

⁶ Zie Wikipedia voor een (heel) [kort overzicht](#).

⁷ [Matteüs 5,18](#). Vgl. ook [Deuteronomium 4,1-2](#); [5,19](#) (in sommige vertalingen 5,22) en [13,1](#) (of: 12,32).

Dat klinkt misschien alsof iedereen de bijbel maar kan uitleggen zoals het haar of hem uitkomt. Dat is zeker niet zo. Want zodra iemand met een uitleg komt, zal een ander onmiddellijk vragen gaan stellen. 'O ja? Waarom leg je dat dan zo uit? Waar haal je dat vandaan? En wat dacht je dan van dit of van dat...?' Altijd maar vragen stellen is het meest probate middel tegen zelfvoldaanheid of luiheid. Want het is in de synagoge niet anders dan in de kerk, waar Paulus ons immers voorhoudt: *de letter doodt, maar de Geest maakt levend*.⁸

Dat er enerzijds de geschreven bijbeltekst is en anderzijds de manier waarop wij dat lezen, wordt ook door Jezus benadrukt (hoewel dat in veel vertalingen verdoezeld wordt). Lukas vertelt⁹ hoe een wetgeleerde Jezus vraagt: 'Wat moet ik gedaan hebben om eeuwig leven te ontvangen?' Jezus antwoordt in tweeën: 'Wat staat er geschreven? Hoe lees je?' 'Wat' – dat vraagt naar de tekst, de geschreven Torah. 'Hoe' – dat vraagt naar de uitleg daarvan, de gesproken Torah. Of in de woorden van Paulus: 'wat' gaat over de letter, maar 'hoe' gaat over de Geest.

De vijf boeken van Mozes – Genesis tot en met Deuteronomium – gelden als het eigenlijke hart van de geschreven Torah. Iedere week wordt een gedeelte daarvan in de synagoge gelezen. Van vrome Joden wordt verwacht dat ze dat gedeelte in de week erna ook thuis verder bestuderen.¹⁰

Wat komt er dan uit al die uitleg van de rabbijnen? Een lijst met 613 geboden, die in de 12^e eeuw werd samengesteld door de Talmoedgeleerde Maimonides, die tevens de lijfarts van sultan Saladin was.¹¹ Het klinkt nog strenger dan de oude gereformeerde regelzucht: 613 *geboden*. Maar dat ligt een stuk genuanceerder.

Waarom 613? Omdat dat de som is van 365+248 – de dagen van een jaar en (volgens de traditie) het aantal botten in ons lijf. Het zijn er dus 613 om ons te leren dat Gods geboden alle dagen bij ons zijn en dat ze doordringen tot in alle vezels van ons bestaan. En dat betekent het om Jood te zijn: elke dag een gebod vervullen en dat met heel je inzet.

Voor de volken buiten Israël zijn de Tien Woorden genoeg – meer dan genoeg.¹² Dat zijn de

---

⁸ [2 Korintiërs 3,6](#); vgl. ook [Romeinen 2,29](#). En dat sluit aan bij de profeten, bv. [Jesaja 59,21](#) of [Ezechiël 11,19](#).

⁹ [Lukas 10,25-28](#). Daarna volgt de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan.

¹⁰ Zo'n wekelijks gedeelte heet *parasja* (meervoud: *parasjot*). Zie daarvoor bv. de [website van Kerk & Israël](#) van de Christelijke Gereformeerde Kerken, waar ook de [lezingen voor de feestdagen](#) te vinden zijn. Wie zelf eens wil lezen aan de hand van deze ordening kan bv. beginnen bij de [Parasja van de Week](#) op de website van de Stichting PaRDeS, waar meestal een moderne uitleg staat van Rob Cassuto.

¹¹ Zie [Wikipedia](#). De volledige lijst van Maimonides [staat hier](#), en [ook hier](#) met wat meer uitleg erbij (in het Engels). Overigens kan een substantieel deel van die geboden niet vervuld worden omdat ze gelden voor de tempel – en die is verwoest – of omdat ze een theocratische staat Israël veronderstellen – en Israël is, wat men ook denken moge, nog steeds een seculiere democratie. Andere geboden gelden alleen in het land Israël, niet daarbuiten. Wat overblijft bestaat voor het merendeel uit positieve geboden en voor de rest uit negatieve geboden, ofwel verboden. Uit het gelezen gedeelte uit Deuteronomium leiden de rabbijnen liefst vijf geboden af. In de lijst van Maimonides de nummers 52 (positief gebod, bij vers 11), 57 (niet na te volgen gebod, bij vers 3), 217 (positief gebod, bij vers 4), 218 (verbod, bij vers 4) en 219 (verbod, bij vers 9). Bij het laatste gebod tekent [Rashie](#) aan (vers 9) dat dit een *verbod* inhoudt voor wie een lening verstrekt, maar ook een *gebod* voor de arme die een lening nodig heeft, nl. een gebod om te roepen over onrecht.

¹² [Exodus 20,2-17](#) resp. [Deuteronomium 5,6-21](#).

geboden die gelden voor alle mensen op aarde. Ze vatten de kern samen. En in vele oude Nederlandse kerken kun je ze daarom ook vinden, meestal geschilderd op hout, de Tien Geboden-borden. Vroeger las de ouderling ze iedere zondag voor in de kerk. Aan die Tien Woorden hebben we al de handen vol.

Uit Tien Woorden weten rabbijnen meteen weer 14 geboden af te leiden, maar laten we eerlijk zijn: de kerk zelf heeft in het verleden een veelvoud daarvan weten op te leggen aan haar gelovigen – waarbij zij de wijze woorden van Paulus over ‘letter en Geest’ gemakshalve even vergat. En te vaak blijven kerken dat tot op de dag van vandaag maar proberen: de mensen voorschrijven hoe ze leven moeten.

-

Maar vragen al die geboden niet veel te veel van een mens? Wie kan ooit 613 geboden naleven? Of zelfs maar de Tien Woorden? Waartoe dienen die geboden eigenlijk?

De bijbelse geboden zijn geen wetboek maar *een weg*, een weg naar het goede leven hier op aarde. Die weg wordt gebaad door dat wat ‘van God’ komt. Wie oprecht de geboden doet, leert dat wat ‘van God’ is herkennen en hoe mensen dat zelf kunnen doen. En dat is, in Jezus’ woorden, *een schat in de hemel*. Die ‘schat’ is dat wat het leven op aarde werkelijk waardevol maakt: de zaken die geen prijs hebben maar destemee waarde. Zaken als geloof en vertrouwen, hoop en verwachting, liefde en barmhartigheid.

Wie eenmaal die weg is ingeslagen, kan van alles tegenkomen. Onmogelijke opgaven en wonderbaarlijke reddingen, valkuilen en visioenen, eenzaamheid en vriendschap, woede en blijdschap. Als geboden niet méér zouden zijn dan een wetboek of een checklist, leerden we er niets van. Maar juist omdat ze uitdagen en geregeld méér vragen dan we kunnen, houden ze ons op weg. Zelfs als we van tijd tot tijd even de weg kwijt zijn.

-

De geboden voor het sabbatsjaar vragen nogal wat. Een jaar lang niet zaaien en er maar op vertrouwen dat voorgaande oogsten groot genoeg waren om het jaar daarop ook door te kunnen komen. Schulden kwijtschelden. Beide zaken zijn in onze samenleving ondenkbaar. De economie zou compleet instorten, want die vereist onophoudelijke produktie en hele bedrijfstakken leven juist van schulden.

Maar stel je voor, dat wij inderdaad zo’n gebod in praktijk zouden brengen. Dan zou iedereen elk zevende jaar met een schone lei kunnen beginnen. Dan zouden alle burn-outs subiet voorkomen worden. Dan werd de biodiversiteit flink verstevigd. Dan zou er voor woekeraars of speculanten weinig meer te halen zijn. Zelfs een inhalige overheid zou dan een jaar in pauzestand moeten. Stel je voor! Maar zou dat dan niet daadwerkelijk de mensen iets schenken van ‘hemels leven’ of ‘eeuwig leven’? Want ‘eeuwig leven’ gaat niet over het hiernamaals maar over het leven op de nieuwe aarde, leven waar ook de gestorvenen deel aan zullen hebben.

De geboden voor het sabbatsjaar vragen erg veel. En dat laat zich ook al lezen uit de tekst van

Deuteronomium. Want eerst lezen we: *er zal bij jou geen arme wezen* – maar even verderop: *er zal wel nooit een arme ontbreken in het land*.¹³ De bijbel is niet alleen geschreven op hoop en verwachting, maar ze is ook zeer realistisch. Het visioen is ‘er zijn geen armen’, maar of dat werkelijk zo zal zijn hangt ervan af of de mensen de moed hebben de geboden werkelijk te volgen. Als ze dat doen, ja, dan zijn er geen armen, omdat er dan genoeg is voor iedereen. De werkelijkheid is weerbarstiger en dat weet ook Mozes als hij dit gebod geeft.

-

Ook Jezus vraagt veel van die oprecht vrome man die voor hem op de knieën valt. Die man heeft daadwerkelijk van jongs af aan elke dag een gebod vervuld. De Tien Woorden zijn voor hem een vanzelfsprekendheid. Natúúrlijk doet hij dat. Jezus waardeert dat maximaal. Van zulke mensen kan hij houden.

Maar dan daagt Jezus hem uit om een stap verder te gaan. Let wel: een stap op de weg van de geboden. ‘Verkoop nu eens alles. Wees radicaler dan het gebod van Mozes. Geef alles aan de armen die het immers hard nodig hebben. En durf erop vertrouwen dat anderen jou ook zullen geven wat je nodig hebt.’ Dat is erg veel gevraagd. En voor de man op dit moment ook gewoon té veel. Maar zouden wij het beter doen?

Een jonge bijstandsmoeder vertelde mij dat ze alles graag weggaf wat zij niet meer nodig had. Anderen werden ermee geholpen. ‘En,’ zei ze, ‘wie wat geeft, heeft wat.’ En inderdaad, op de een of andere manier kwam het ook steeds goed als zij iets nodig had. Maar zo’n wijsheid leer je waarschijnlijk alleen in de – toch ook harde – praktijk en als het jouzelf betreft.

-

Moet de kerk aan *halacha* gaan doen, zoals Tamarah Benima vroeg? Ik weet het niet. De kerk heeft vanuit haar eigen religieuze bronnen toch meer met geloven dan met doen. Toch is die vraag van onze noordelijke ‘rabbinette’ – haar eigen benaming – wel heel belangrijk. Want als de kerk haar kaarten enkel zet op dat geloven, dan glijdt ze weg in holle religie. Vromigheid zonder praktische gevolgen, of hooguit een interessante discussie voor de zondagmiddag.

De kerk hoeft niet een hele *halacha* op te zetten. Dan hadden we er al minstens duizend jaar geleden mee moeten beginnen. Maar de kerk heeft wel degelijk alle eeuwen door gezocht naar hoe gelovigen moeten leven.

Ze heeft dat gezocht in het experiment van het kloosterleven, dat een ideale gemeenschap moest zijn. Ze heeft het gezocht in lekenbewegingen als de Moderne Devotie.¹⁴ Ze heeft het gezocht in het herderlijk opzicht van ouderlingen, predikanten en kerkeraden. Ze heeft het

---

¹³ [Rashie](#) legt dit ongeveer zo uit. Wanneer het volk de geboden inderdaad volgt, zal er geen broeder tot armoede vervallen; maar onder de volken, die immers de geboden niet kennen, zullen er altijd armen zijn. Het Hebreeuwse woord dat hier gebruikt wordt voor ‘arme’ (*evjon*) is sterker dan het elders voorkomende *ani* (meervoud: *anawiem*) en het betekent ‘hij die aan echt alles gebrek heeft’. Dát er armen zijn is trouwens in de eerste plaats een oproep om met gulle hand te geven: ‘zelfs hondermaal’ (vers 10) en als dat nodig mocht zijn ‘zelfs een paard om op te rijden en een slaaf om voor hem uit te lopen’ (vers 8).

¹⁴ Zie [Wikipedia](#).

gezocht in het conciliair proces van vrede, gerechtigheid en heilheid van de schepping.¹⁵

Niets daarvan kwam ook maar in de buurt van volmaaktheid, maar er is wel degelijk een heleboel kennis en ervaring over de praktijk van het leven. En de Tien Woorden die we vroeger op de automatische piloot over ons heen lieten komen, hebben meer dan genoeg explosieve kracht in zich.

Ook als we niet aan *halacha* doen, moeten we toch in het spoor van Mozes en Jezus de weg van de geboden volgen. Want alleen door de dingen te doen waarin rechtvaardigheid, barmhartigheid, hoop, vertrouwen en liefde tastbaar worden, kunnen we iets laten zien van de hemel op aarde. Juist door het doen van de goede dingen in het dagelijks leven weerspiegelen wij de hemel en leren we iets meer van God.

Laten we die weg met moed en humor, creativiteit en volharding blijven volgen. Ieder lid van de gemeente mag daarbij de eigen vragen, de eigen gaven en de eigen kleur inbrengen. Samen vormen we dan een regenboog van hoop en verwachting.

Amen.

Zingen : *Lied 970*

DIENST VAN HET ANTWOORD

Gebeden

Onze Vader

Collecte

Slotlied : *Lied 416: 1, 4*

Zegen

---

¹⁵ Zie [Christelijke Encyclopedie](#).